

Natalia Małecka-Nowak

Przewodnicząca Stowarzyszenia „Ruska Bursa” w Gorlicach

„Nastroje obcych narodowości”

Dokumenty policyjne dotyczące życia społecznego i religijnego na Łemkowynie – powiaty: gorlicki oraz jasielski (1922–1939)

Pierwszą formacją państwową odpowiedzialną za bezpieczeństwo ludzi i mienia oraz za utrzymanie porządku publicznego, którą wprowadzono na obszar historycznej Łemkowyny, była austriacka żandarmeria krajowa. Sieć jej stacjonarnych posterunków zaczęła kształtować się w latach 70. XIX w. W pierwszej kolejności powstawały one w miejscowościach przygranicznych oraz wzdłuż głównych traktów drogowych.

Sieć organizacyjna żandarmerii oparta była przede wszystkim na strukturach galicyjskiej administracji polityczno-sądowej ukształtowanej ostatecznie w czasie reformy w 1866 r. (Kayzer 2006, 24). W przeddzień wybuchu I wojny światowej posterunki żandarmerii znajdowały się w Grabiu, Krempnej, Nowym Żmigrodzie (powiat jasielski), Gładyszowie, Lipinkach (uprzednio od 1901 r. w Rozdzielu), Gliniku Mariampolskim, Nieznajowej, Ropie, Uściu Ruskim (powiat gorlicki). Jeszcze pod koniec XIX w. do żandarmerii krajowej rekrutowano przedstawicieli narodów najbardziej lojalnych względem Habsburgów, dlatego też w jej szeregach najczęściej stawali Austriacy, Czesi czy galicyjscy Niemcy. Dopiero na początku kolejnego stulecia w formacji coraz częściej zaczęli pojawiać się Polacy, Rusini oraz Żydzi.

Po upadku Monarchii w 1918 r., w powojennym chaosie, korpus żandarmerii został rozwiązany, a jego miejsce zajęły, początkowo samorządowe, milicje

ludowe i straże obywatelskie, których zadaniem było utrzymanie bezpieczeństwa na terenie danej miejscowości.

5 listopada 1918 r. polska Komisja Likwidacyjna powołała do życia formację zwaną najpierw „Strażą Bezpieczeństwa”, a następnie „Żandarmerią”, względnie – „Polską Żandarmerią”. Z uwagi na trwający na Łemkowynie ruch samostanowienia władze zdecydowały się nie wprowadzać początkowo na jej teren polskiej formacji porządkowej, tym bardziej że proklamowana 5 grudnia 1918 r. Rуска Republika Łemków posiadała własne struktury porządkowe. Dopiero po jakimś czasie w centrum wydarzeń – to jest we Floryncie, w Izbach i Śnietnicy (w granicach powiatu grybowskiego) – zdecydowano się utworzyć nowe posterunki. Najpierw korpus polskiej żandarmerii w znacznej mierze tworzyli dawni żandarmi galicyjscy. W pierwszej połowie 1919 r. byli oni poddawani weryfikacji, przede wszystkim pod kątem lojalności wobec państwa polskiego. Sprawdzaniem objęto głównie Czechów i Rusinów (Skiba 2019, 41).

Ustawą z 24 lipca 1919 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej powołał do życia Policję Państwową – instytucję, która zorganizowana i szkolona na wzór wojskowy, miała być jedyną i jednolitą organizacją bezpieczeństwa na terenie całego państwa polskiego (Mączyński 1997, 15).

Na przykładzie powiatu gorlickiego można skrótowo przedstawić, jak budowano struktury nowej formacji. Po wprowadzeniu wyżej wspomnianej ustawy jesienią 1919 r. Powiatowe Dowództwo Żandarmerii w Gorlicach przekształcone zostało w Powiatową Komendę Policji Państwowej. Skład osobowy jednostki tworzyli: komendant powiatowy, zastępca, urzędnik służby wewnętrznej administracyjnej, urzędnik służby wewnętrznej gospodarczej, goniec oraz woźnica. Komenda miała również do dyspozycji parę koni.

Pierwszym komendantem powiatowym został, mianowany 12 grudnia 1919 r., podkomisarz Leopold Weidl (Weidel) – przedwojenny wachmistrz żandarmerii krajowej, kolejno w Starym Samborze, Tarnowie i Gorlicach, zwolniony ze służby w Policji Państwowej 1 kwietnia 1922 r. (*Rozkaz*). 1 stycznia 1921 r. obowiązki komendanta przejął komisarz Jan Kamiński, który 1 stycznia 1923 r. przeniesiony został do Ropczyc. Na jego miejsce przeniesiono z równorzędnego stanowiska (również z Ropczyc) Antoniego Unsinga, który funkcję komendanta powiatowego pełnił co najmniej do połowy lat 20. (Strzelecki 1934, 253; Skiba 2017, 47).

Schemat organizacji przestrzennej posterunków Policji Państwowej na terenie powiatu oparto na sprawdzonym już schemacie wypracowanym przez

żandarmerię krajową. Na terenie całego powiatu powołano dziesięć zwyczajnych posterunków policji pod nazwami: Gorlice, Biecz, Glinik Mariampolski, Gładyszów, Lipinki, Łużna, Ropa, Ropica Ruska, Rzepiennik Strzyżewski, Zagórzany oraz cztery posterunki policji graniczne: Nieznajowa, Uście Ruskie, Zdynia i Wysowa.

Posterunek Policji w Gorlicach: Gorlice, Sokół, Sękowa, Siary, Rychwałd, Szymbark, Ropica Polska, Stróżówka.

Posterunek Policji w Ropicy Ruskiej: Ropica Ruska, Małastów, Piętna, Bartne, Przegoniona, Bodaki, Pstrążne.

Posterunek Policji w Gładyszowie: Gładyszów, Smerkowiec, Ług, Wirchne, Banica, Krzywa.

Posterunek Policji w Nieznajowej: Czarne, Długie, Jasionka, Lipna, Nieznajowa, Radocyna, Wołowiec.

Posterunek Policji w Gliniku Mariampolskim: Glinik Mariampolski, Kobylanka, Dominikowice, Kryg, Męcina Wielka, Męcina Mała.

Posterunek Policji w Lipinkach: Lipinki, Wójtowa, Bednarka, Rozdziele, Wapienne, Pagorzyna.

Działalność Policji Państwowej na Łemkowynie w zasadniczy sposób różniła się od pracy na obszarze zamieszkiwanym przez ludność polską. Specyfikę oddawał również przygraniczny charakter obszaru działalności, który z perspektywy bezpieczeństwa i porządku publicznego generował spore problemy. Do dodatkowych zadań policji na tym obszarze należało monitorowanie lokalnej sytuacji narodowościowej, politycznej i religijnej, prowadzenie działań inwigilacyjnych (najczęściej zleconych przez jednostkę nadrzędną) oraz walka z powszechnym przemytem do i z Czechosłowacji.

Posterunki raz w miesiącu przekazywały do powiatowych Komend Policji Państwowej informacje bieżące o działalności politycznej okręgu danego posterunku, na podstawie których składano comiesięczny raport do Urzędu Wojewódzkiego. Poszczególne posterunki opracowywały również miesięczne raporty sytuacyjne, w których opisywały sytuację według następujących punktów: I. Związki Zawodowe; II. Strajki; III. Działalność antypaństwowa; IV. Nastroje obcych narodowości; V. Szczególne wypadki.

Władze wojewódzkie rozsyłały po posterunkach policji również informacje o odbiorze debitów pocztowych (zezwoleń urzędu cenzury na sprowadzanie wydawnictw zagranicznych). Konfiskatą został objęty m.in. w 1922 r. *Karpatoruszkij kalendar Łemko na 1922 god.* wydawany w Użhorodzie przez Dymytra Wysłockiego, ponieważ jak stwierdzono: „zawierają znamiona przestępstw

przewidzianych w art. 109 i 269 K. K. oraz par. 65 austriackiej ustawy karnej” (*Dziennik*).

Prezentowane dokumenty (przykładowe sprawy, uporządkowane chronologicznie) pochodzą ze zbiorów Archiwum Narodowego w Krakowie – zespoły: Komendy Powiatowe Policji Państwowej, sygn. 73, Posterunki Policji Państwowej, sygn.: 86, 118.

Bibliografia

Dziennik Urzędowy Województwa Lwowskiego. Nr 10, 01.07.1922: 8.

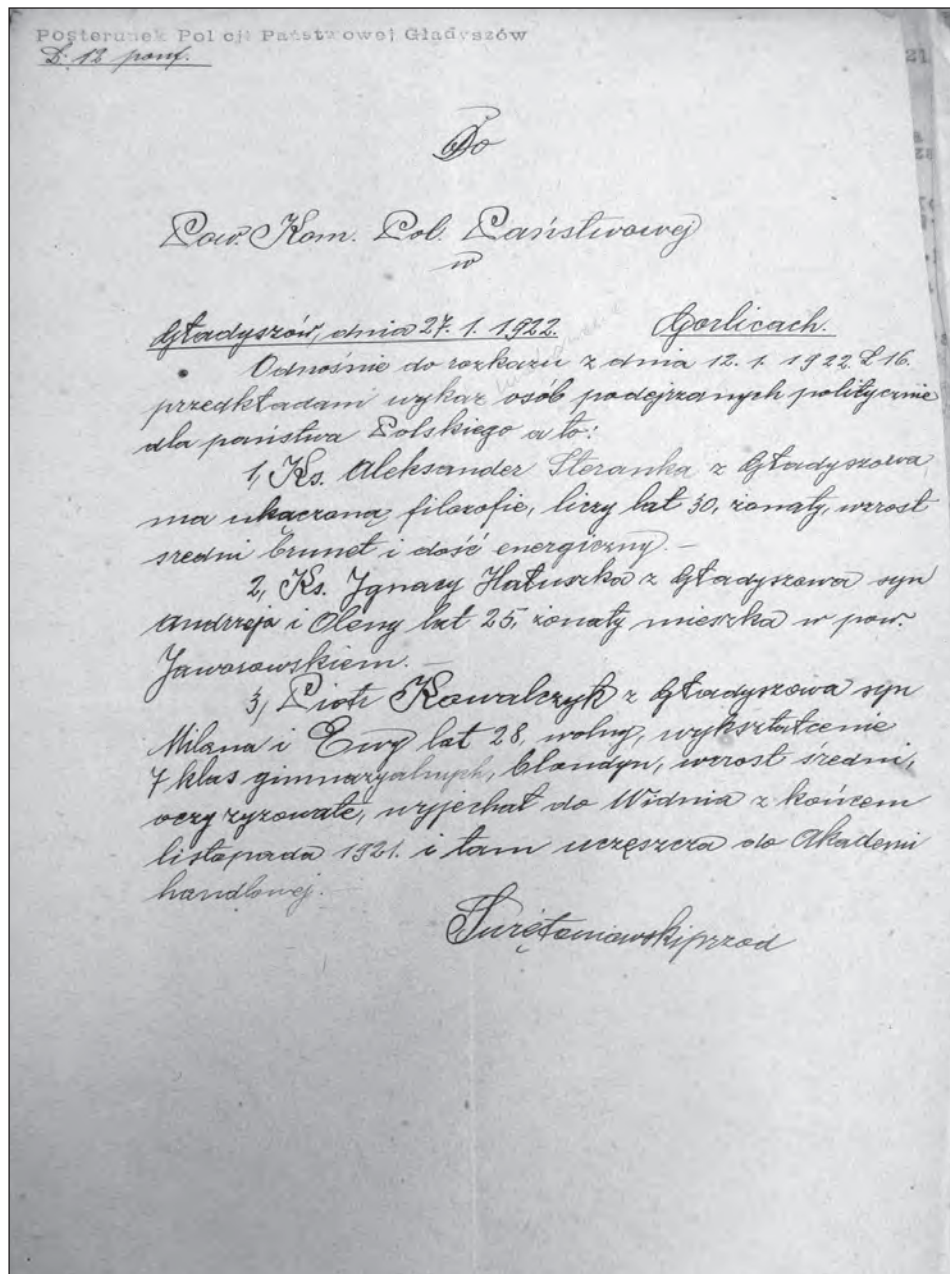
Kayzer, Bernard. 2006. „Organizacja Żandarmerii Krajowej i Policji w Małopolsce Wschodniej w latach 1918–1922”. *Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska*, nr 19: 23–64.

Mączyński, Marek. 1997. *Policja Państwowa w II Rzeczypospolitej: organizacyjno-prawne podstawy funkcjonowania*. Kraków: Wyższa Szkoła Biznesu, Księgarnia Akademicka. Rozkaz nr 173 Komendanta Głównego Komendy Głównej Policji Państwowej. Warszawa 25.07.1922: 1.

Skiba, Mariusz. 2017. „Budowa struktur i kadr Policji Państwowej Okręgu Krakowskiego (1919–1921). Zarys problematyki”. W: *Policja – tradycja i współczesność. Materiały poseminaryjne*. Red. Joanna Grad, Krzysztof Musielak, 39–51. Warszawa: Biuro Historii i Tradycji Policji Komendy Głównej Policji.

Skiba, Mariusz. 2019. „Instytucje policyjne na terenie obecnego Podkarpacia przed powstaniem Policji Państwowej”. W: *W służbie państwu i społeczeństwu. Z dziejów formacji policyjnych na Podkarpaciu (1919–2019)*. Red. Mariusz Skiba, Piotr Szopa, 19–44. Rzeszów–Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej.

Strzelecki, Władysław. 1934. *Bezpieczeństwo na ziemiach Polski. Od kmiecia grodowego do granatowej armji*, Warszawa: Instytut Propagandy Państwowo-Twórczej.

1. Мельдунок Постерунку Державной Полиції в Гладышові в справі wykazu політичні підоз-
рених осіб (письмо з дня 27.01.1922 р.)

1. Meldunek Posterunku Policji Państwowej w Gładyszowie odnośnie do wykazu osób podejrz-
nych politycznie (pismo z dnia 27.01.1922 r.)

jednak postawienie przyniesienia i wyrażenia słowem
 prosię kryptonickiego roztut uwolnionym przed warunkiem
 że do polityki więcej uwagi się nie będzie.

Względnym, obecnie politykę się nie odmawia i
 zgodnej dwiudziałności że stowu tegoż o ostatnich czasach
 nie odmawia, - w to tembardziej, dlatego, że przez się
 pośrednie nie prowadzenia swa te politycznie stras-
 iut czerpanie u miejscowej ludności.

Skudowski, st. post.

161

Właściwie ludzkie lud. i jego jest zupełnie spokoj-
ny - i wyjątkowo intelektualny. Ktoś, kto chce agitacji
i to jak, się widzi o tym, aby nie obciążać konformizmu,
która nie wolby się o to, sebrac i mordercy i o
wykonaniu woli i woli i o myśleniu o
złotego spainu -

Właściwie, się widzi, rozumie to ludzkie i
lud. i jego jest spokojny i wyjątkowo intelektualny. Ktoś, kto
chce agitacji i to jak, się widzi o tym, aby nie obciążać konformizmu,
która nie wolby się o to, sebrac i mordercy i o
wykonaniu woli i woli i o myśleniu o
złotego spainu -

Ludowski, p.m.d.

Dr

Pracowni Komandy Pol. Państwowej

Komandor, dnia 24. marca 1922. Gorkich

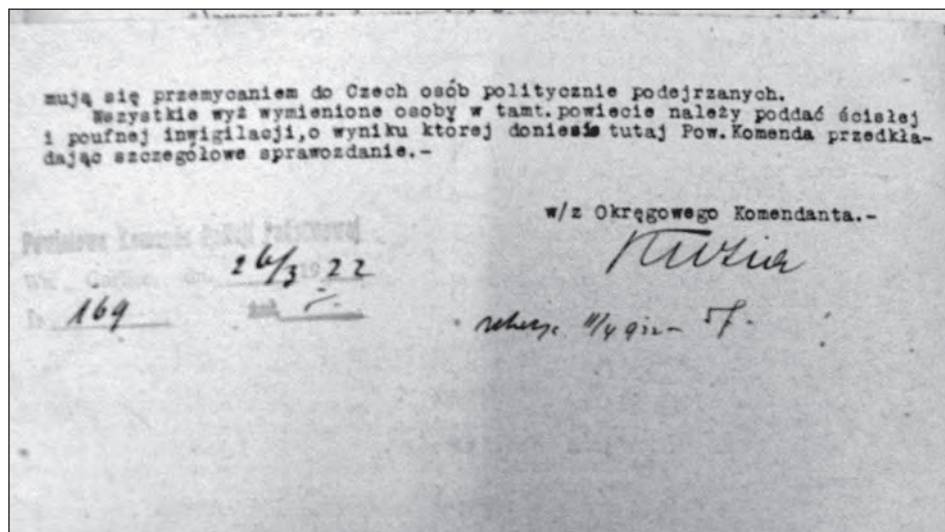
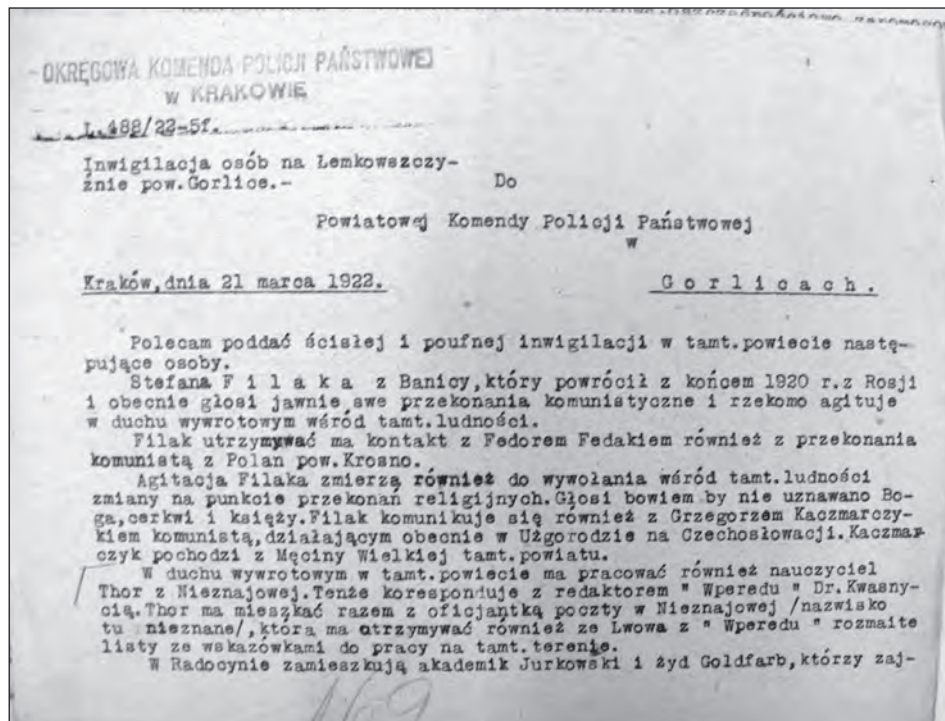
Właściwie o ustępie Komandy Pol. Państwowej
Komandor, dnia 24.3.1922 p.m.d.

Ludowski, p.m.d.

Pracowni Komandy Pol. Państwowej

Wła. Gorkich, dnia 24.3.1922

Id. 186 24.3.1922

4. Рекомендация Округовой Команды Державной Полиции в Кракові в справі інвіліяції жителя Баниці (письмо з дня 21.03.1922 р.)

4. Polecenie Okręgowej Komendy Policji Państwowej w Krakowie odnośnie do inwigilacji mieszkańca Banić (письмо з дня 21.03.1922 р.)

wydzierżawianiu ze nie posiadania, jednak bezpośrednio nie.
 Kontakt z młodością. Sobienie prawdy, może
 mieć to charakter "specjalizacyjny" z braku - wcale nie
 "jaskółki" musi być poinformowanym, albo może w
 dyktando ruszyć intelektualist. Wtedy grupuje się
 "do mi" i "jaskółki" z braku - gdzie to musi
 być umiarkowana polityka - jednakże nie ma o tym myśli
 niczego nie było nie myślowo, co utrudniać było
 dla myślowo z powyższym braku -

Hi. "jaskółki" ma sygn. "Sobienie" nie umiark.
 "Sobienie" - jak również "Sobienie" jest uau-
 cyjnego z "Sobienie" (Sobienie) w tym braku
 "Sobienie" podjęcie, że hi. "jaskółki" z braku -
 musi mieć kontakt z młodością. Sobienie z Pro-
 nowa, ewentualnie z ruskimi "Sobienie" po stronie
 "Sobienie".

Sobienie, p.m.o.

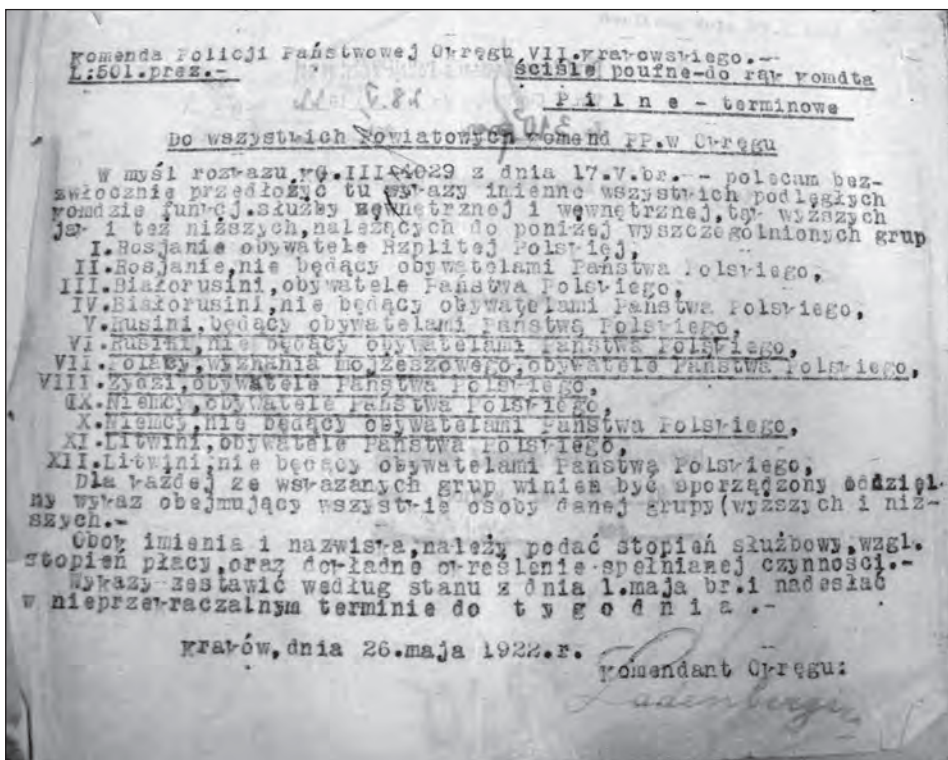
Powiatowa Kancelaria Państwowa

Wp. Górnego, dn. 29/3 1922

Is. 166

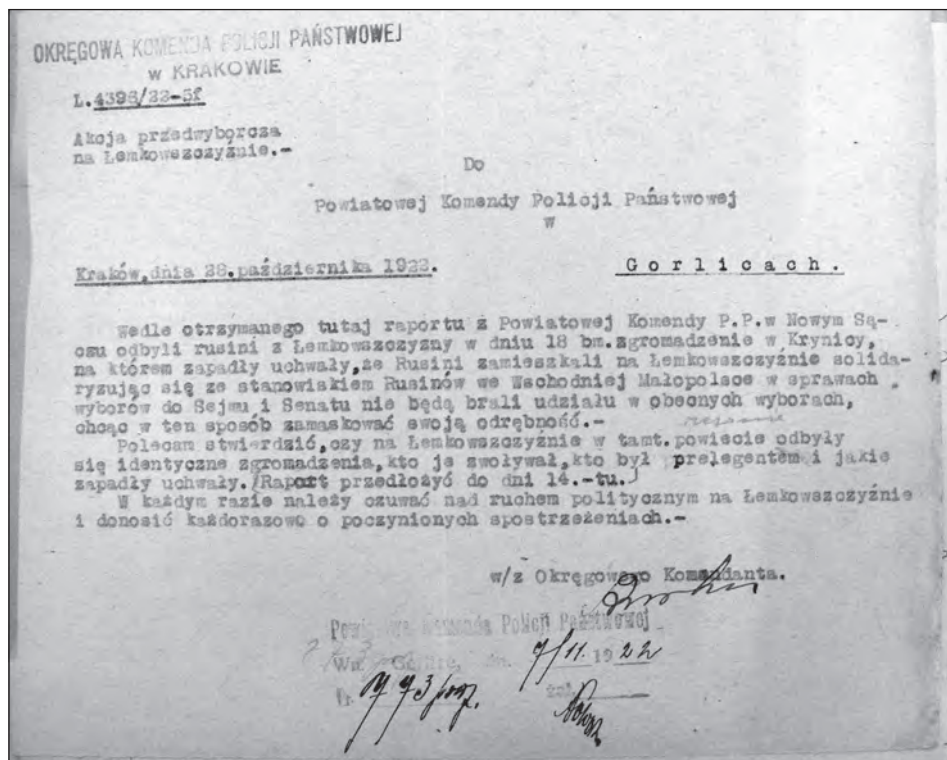
zab. 2

166.

6. Рекомендация Округовой Команды Державной Полиции в Кракові што до іменного списку членів національних меншин (письмо з дня 26.05.1922 р.)

6. Polecenie Okręgowej Komendy Policji Państwowej w Krakowie w sprawie imiennego wykazu członków mniejszości narodowych (pismo z dnia 26.05.1922 r.)

7. Рекомендация Округовой Команды Державной Полиции в Кракові в справі згромаджня Русинів в Крениці (письмо з дня 28.10.1922 р.)
7. Polecenie Okręgowej Komendy Policji Państwowej w Krakowie w sprawie zgromadzenia Rusinów w Krynicy (письмо з дня 28.10.1922 р.)

POSTERUNEK POLICJI PAŃSTWOWEJ
P.TU GORLICKIEGO
W GORLICACH.

dn: 21.01.1924 r. № 186

Miesięczny raport o czynnościach sprawozdawczych w zakresie służby informacyjnej młodszych funkcjonariuszy.

do

Powiatowej Komendy Policji Państwowej
Gorlice, dnia 21 stycznia 1924. w Gorlicach.

2: 337 pof. donosi się następująco:
Wzycenie list poleceń do S. S. istniejącego następująco do towarzystwa a mianowicie:

ad 1. W gminie Gorlicach istnieją: Towarzystwo gospodnie przykarskie, w którym na czele stoi jako przewodniczący Andrzej Zabiełowski, sekretarz Chaim Rubin. -

Towarzystwo spawic i rymarzy, w którym na czele stoi jako przewodniczący Stanisław Kosiba, sekretarz Józef Kłoska. -

Towarzystwo wójtów i malarzy, w którym na czele stoi jako przewodniczący Jan Wójcicki, sekretarz Stanisław Siobrowski. -

Towarzystwo metalowców, w którym na czele stoi jako przewodniczący Jan Kojewicz, sekretarz Leopold Bobulski. -

Towarzystwo piekarzy i młynarzy, w którym na czele stoi jako przewodniczący Ciek Heller, sekretarz Chaim Rubin. -

Towarzystwo rolników i robotników, w którym na czele stoi jako przewodniczący Zygmunt Kamiński, sekretarz Stanisław Adamowski. -

Towarzystwo kobiet rolniczych, w którym na czele stoi jako przewodnicząca Hilja Bielek, sekretarką Maria Hammer. -

8. Місячний рапорт Постерунку Державної Поліції Горлицького Повіту в Горлицях (письмо з дня 21.01.1924 р.)

8. Miesięczny raport Posterunku Policji Państwowej Powiatu Gorlickiego w Gorlicach (pismo z dnia 21.01.1924 r.)

- 1449 -

Odpis

Starostwo w Jaśle.-

L: 22692/27 Jasło, dnia 20 sierpnia 1927 r.-

Do

Pana Józefa Żwiryka
kier. szkoły powsz.

w Świątkowej wielkiej

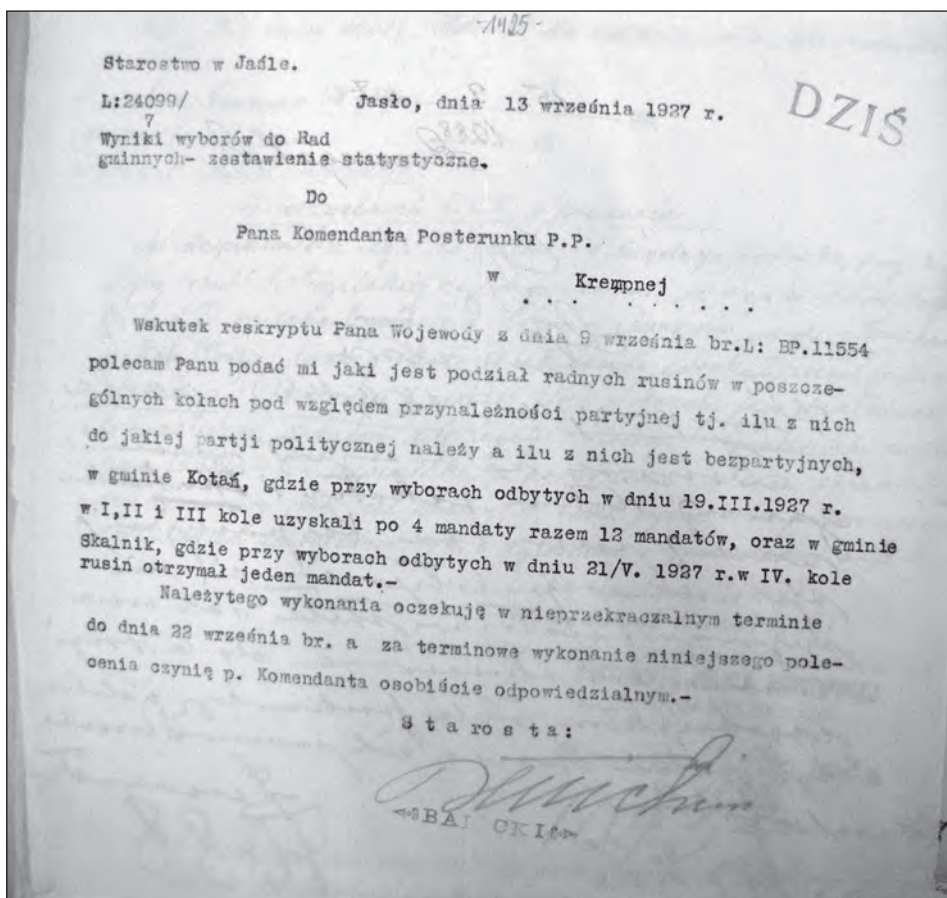
Na prośbę z dnia 11/8.1927 Starostwo zezwala na urządzenie
w dniu 26/8.1927 w budynku spółdzielni w Świątkowej wielkiej
Nr.d.130 przedstawienia teatralnego p.t. "Kara temnoty" H. Honkiewicza.-

Przed urządzeniem przedstawienia należy zwrócić się do miejscowej
wierzchności gminnej która we własnym zakresie działania
w wykonaniu policyi miejscowej przepiase czy i pod jakimi warunkami
sala Spółdzielni w Świątkowej wielkiej może być użyta na
wspomniany cel.-

S t a r o s t a:

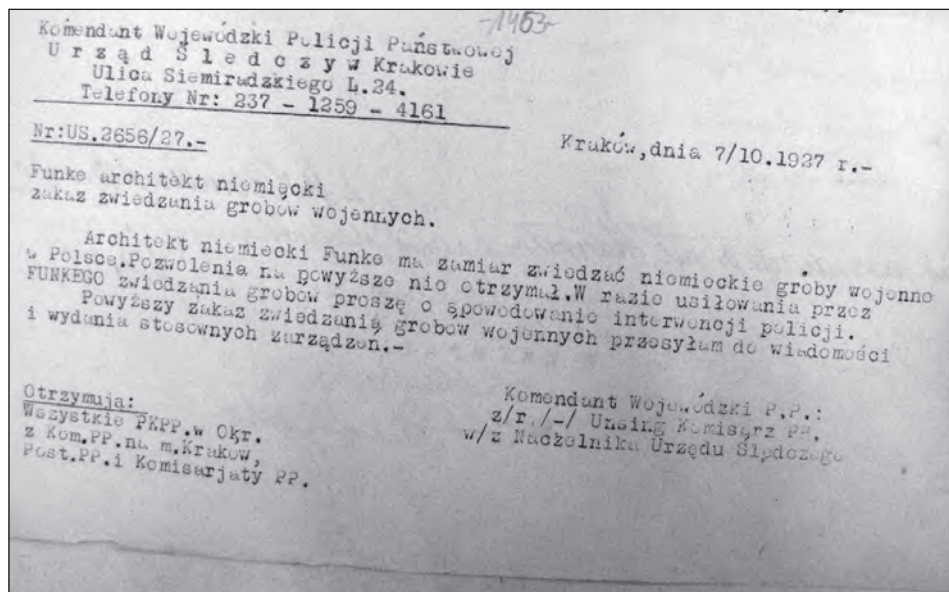
/ Baliński / m.p.

9. Рекомендация Староства в Яслі што до організації театральной песьи пн. «Кара темноты» (письмо з дня 20.08.1927 р.)
9. Zalecenie Starostwa w Jaśle odnośnie do organizacji przedstawienia teatralnego pt. „Kara temnoty” (письмо з дня 20.08.1927 г.)

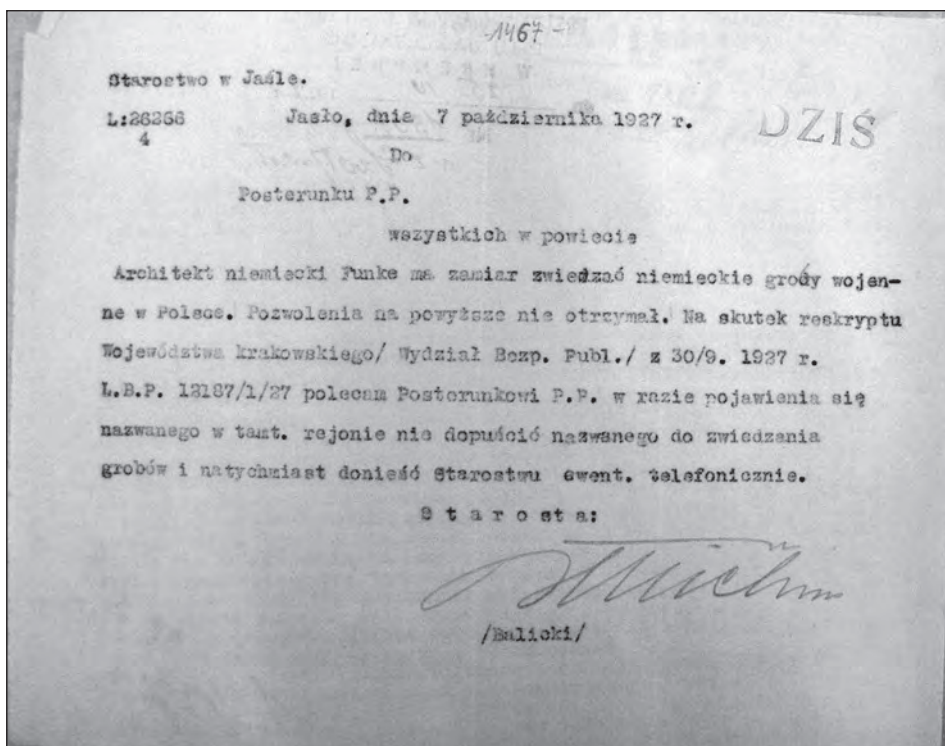
10. Рекомендация Староства в Яслі до Комеданта Постерунку Д.П. в Крампні што до поділу радных Русинів (письмо з дня 13.09.1927 р.)

10. Polecenie Starostwa w Jasle do Komendanta Posterunku P.P. w Krampnej w sprawie podziału radnych Rusinów (pismo z dnia 13.09.1927 r.)

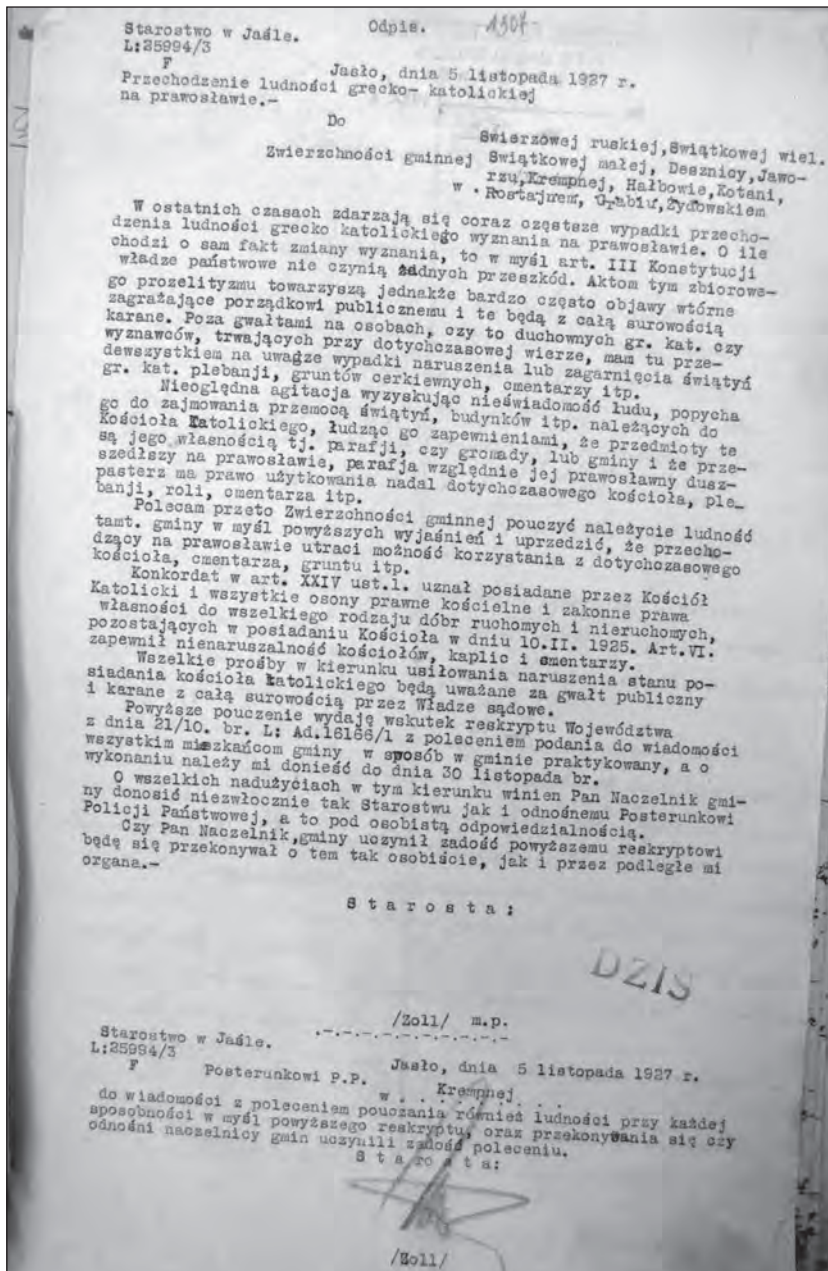
11. Заказ Воевідского Комеданта Державной Поліції Досліджыньового Уряду в Кракові в однесенію до візиты в терені архітекта Функе (письмо з дня 7.10.1927 р.)

11. Zakaz Komendanta Wojewódzkiego Policji Państwowej Urzędu Śledczego w Krakowie odnośnie do wizyty w terenie architekta Funke (pismo z dnia 7.10.1927 r.)

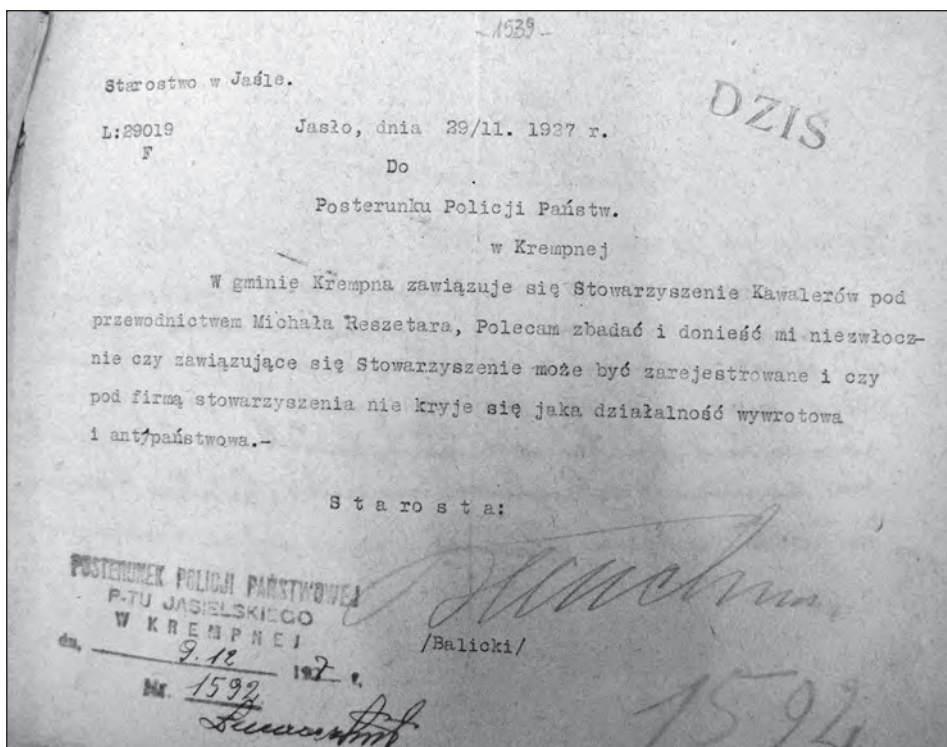
12. Рекомендация Староства в Яслі до підлігаючих му постерунків в однесіню до візиты архитекта Функе (письмо з дня 7.10.1927 р.)

12. Zalecenie Starostwa w Jasle do podległych posterunków w sprawie wizyty architekta Funke (pi-smo z dnia 7.10.1927 r.)

13. Письмо Староства в Яслі до відомости Постерунку Д.П. в Крамні о переходжыню люди на православія (письмо з дня 5.11.1927 р.)

13. Pismo Starostwa w Jaśle do wiadomości Posterunku P.P. w Krampnej odnośnie do przechodzenia ludności grekokatolickiej na prawosławie (pismo z dnia 5.11.1927 r.)

14. Письмо Староства в Яслі о збданю нового Стоваришыня Кавалерів в Крампні (письмо з дня 29.11.1927 р.)
14. Pismo Starostwa w Jasle w sprawie zbadania tworzącego się Stowarzyszenia Kawalerów w Krempnej (pismo z dnia 29.11.1927 r.)

1592 -1540

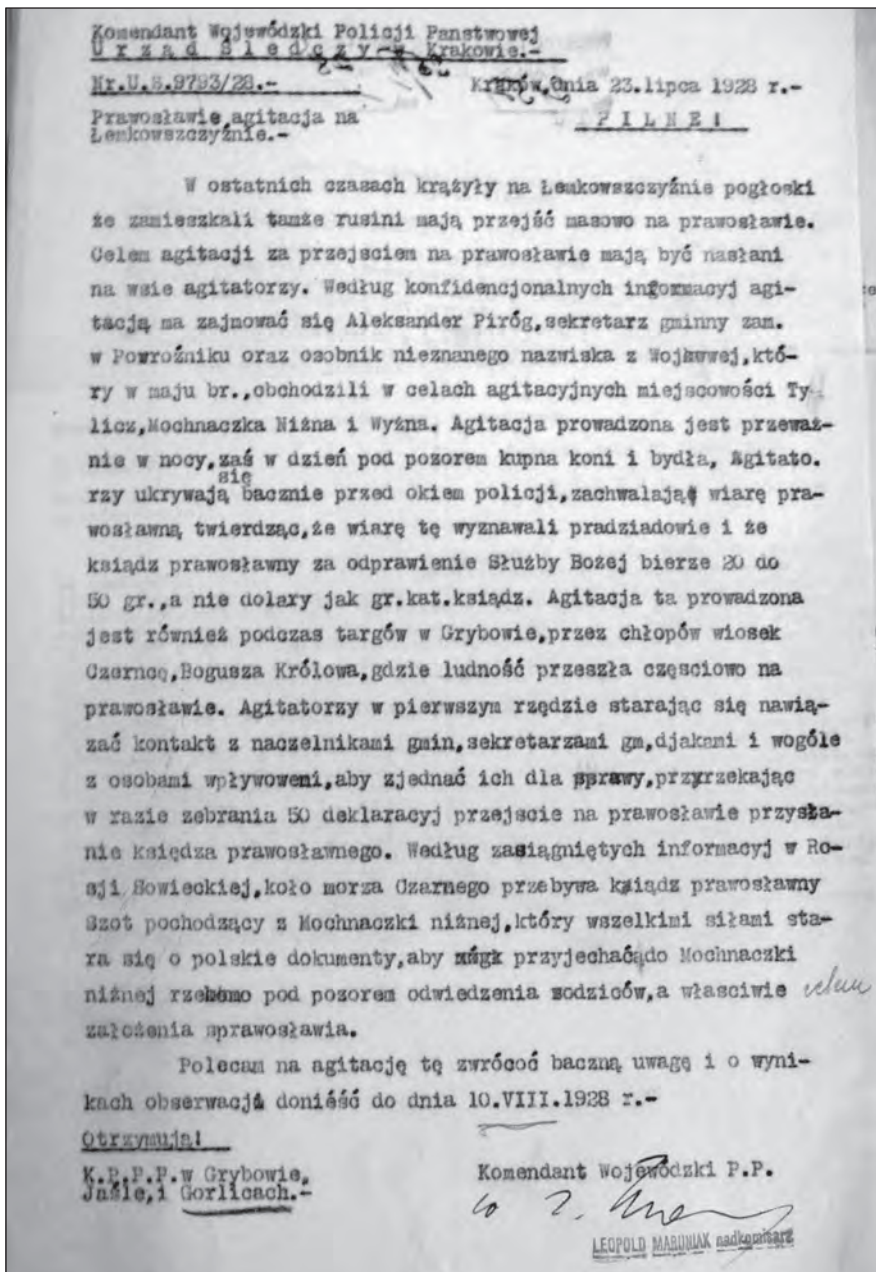
To
 Panu Stowarzyszeniu
 Kawalerów, dnia 15.12.1927 r. zasl

Panowie, że zawierając się Stowarzyszenie
 Kawalerów a Stowarzyszenie jest zupełnie chłodne i wacho-
 dzi silne podjęcie, że natomiast ono jest tylko oile
 tego się pod jego firmą, niepostrzeżenie
 jakakolwiek składowości antyprawnikowa lub uprzed-
 ma poniesia w ten sposób na meble i ich walek Respektu
 sa awokumitami Stowarzyszenia i wogo uproszaniu o Pan-
 stwa Polakiego.

Łódź 1927

15. Odpowiedź insynuująca charakter Stowarzyszenia Kawalerów (pismo z dnia 15.12.1927 r.)

15. Odpowiedź insynuująca charakter Stowarzyszenia Kawalerów (pismo z dnia 15.12.1927 r.)

16. Рекомендация Округовой Коменды Державной Полиции в Кракові што до агітації за переходом на православия (письмо з дня 23.07.1928 р.)

16. Polecenie Okręgowej Komendy Policji Państwowej w Krakowie odnośnie do agitacji za przejściem na prawosławie (pismo z dnia 23.07.1928 r.)

Posterunek Policji Państwowej w Lipinkach.
Nr.1276/28.

Do

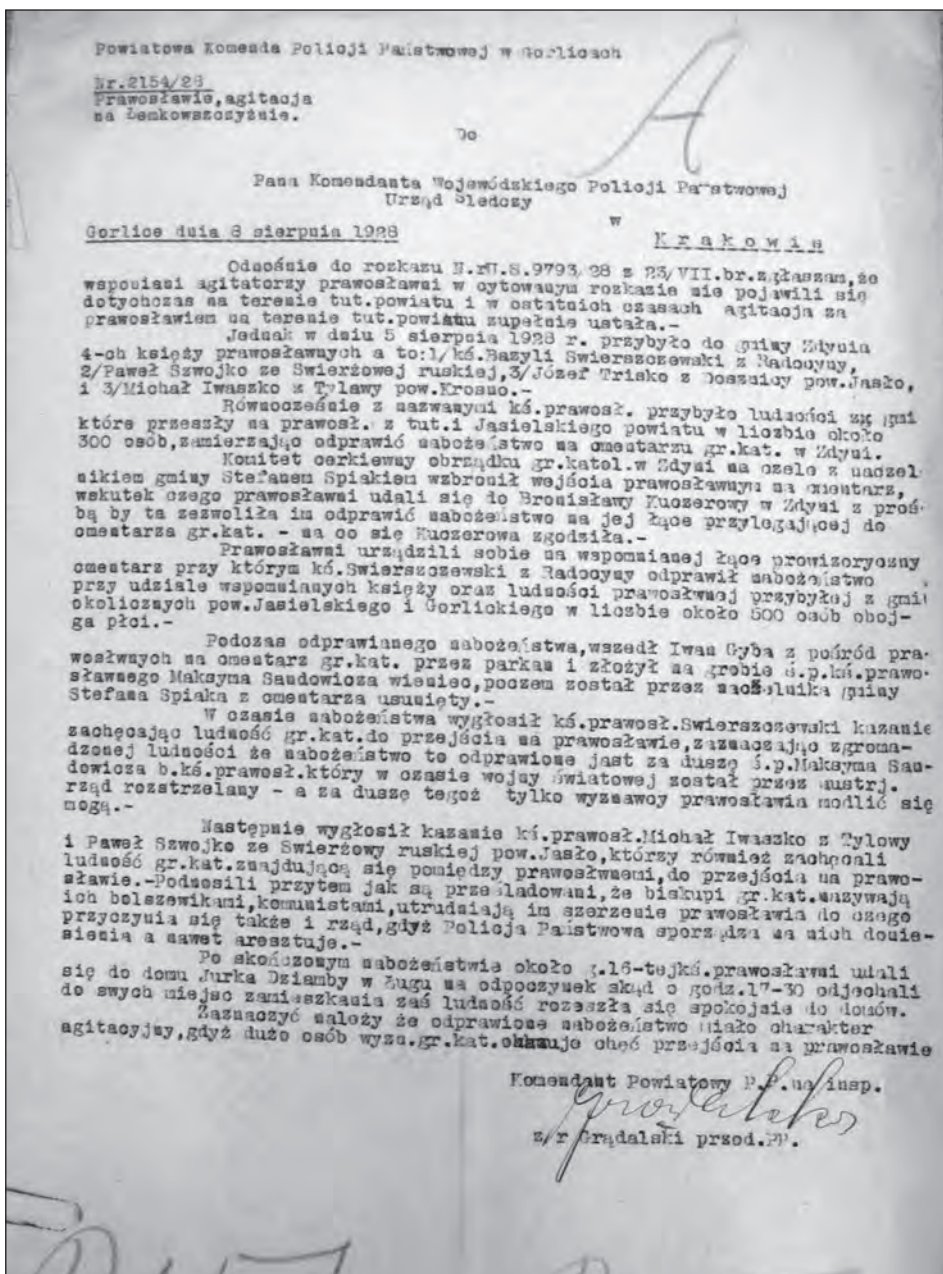
Pana Komendanta Powiatowej Komendy Policji Państwowej
w Gorlicach.

Odnośnie do rozkazu Nr.2154/28.z dnia 25 lipca b.r.po przeprowadzo-
nym wywiadzie w gminyh tut.rejonu poster.P.P.zgłaszam, że nie zostało
stwierdzone aby w tut.gminach ruskich była prowadzona agitacja na prze-
jecie grek-kat.na prawosławie ani w tem kierunku nie ujawniono między lu-
dnością ruską dążeń czy też chęci na przejecie z grek-kat.na prawosła-
wie.-
Nadmieniam się, że tut.poster.w tem kierunku zwróci baczną uwagę a wra-
zie jakichkolwiek spostrzeżeń zostanie doniesionem tamt.Komendzie.

Lipinki, dnia 2/8.1928.
Komendant Posterunku.
Taszkowski
Taszkowski st.przed.

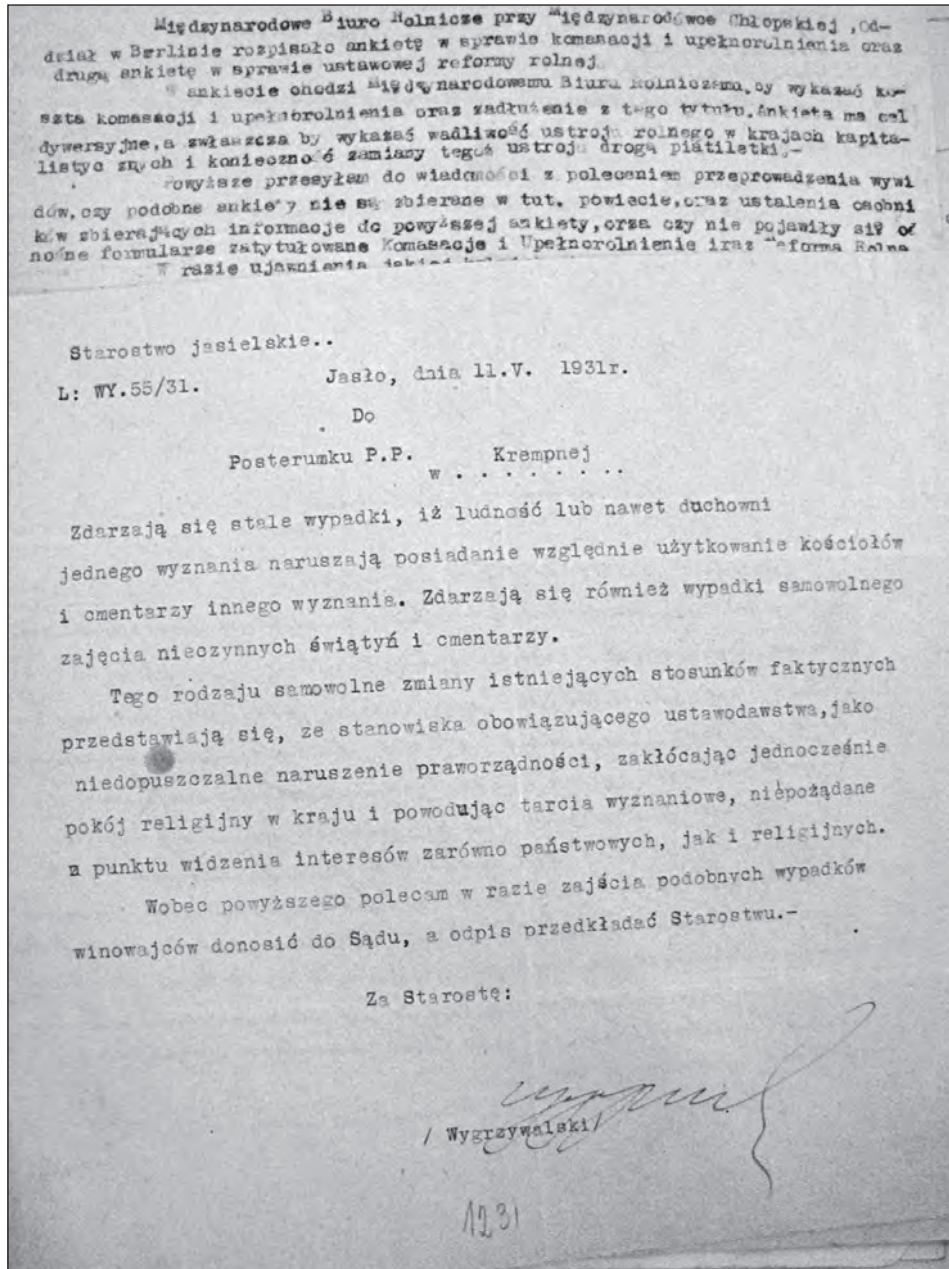
17. Рапорт Постерунку Д.П. в Липинках в справі гс. (горі спомненой) агітації (письмо з дня 2.08.1928 р.)

17. Raport Posterunku P.P. w Lipinkach ws. ww. agitacji (pismo z dnia 2.08.1928 r.)

18. Рапорт Повітової Коменди Державної Поліції в Горлицях в справі агітації за православійом (письмо з дня 8.08.1928 р.)

18. Raport Powiatowej Komendy Policji Państwowej w Gorlicach w sprawie agitacji za prawosławiem (pismo z dnia 8.08.1928 r.)

19. Рекомендация Староства в Яслі в справі хоснованя костелів і цмонтерів інчого віроісповіданя (письмо з дня 11.05.1931 р.)

19. Polecenie Starostwa w Jaśle odnośnie do użytkowania kościołów i cmentarzy innego wyznania (pismo z dnia 11.05.1931 r.)